

university of
 groningen

Kenniscafé Dorp en Boer

KKNN

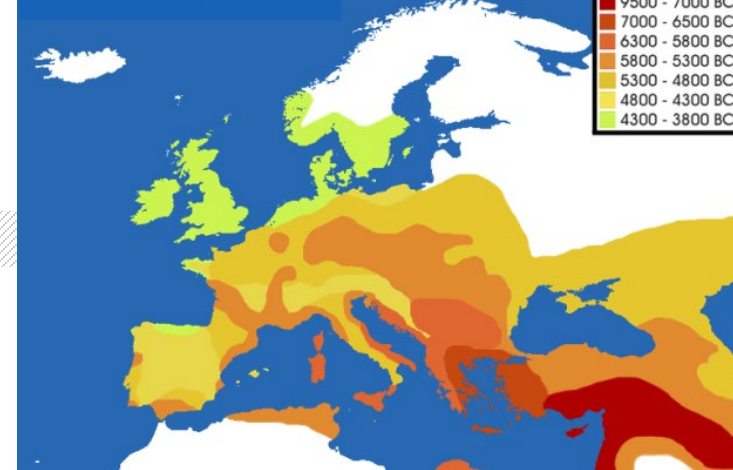
-- Donderdag 23 november 2023 --

Martijn van der Heide

Rijksuniversiteit Groningen

&

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

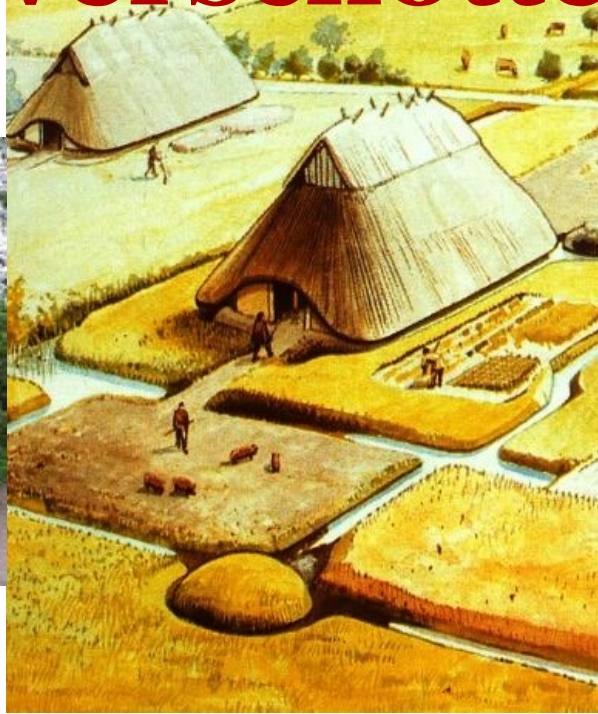
Lang, lang geleden:

- Voordat er sprake was van landbouw, waren er geen dorpen of steden
- Neolithische (R)evolutie / eerste landbouwrevolutie
 - Rond 10.000 voor Chr. (Midden-Oosten), 6.000-5.500 voor Chr. (NW-Europa)
 - Overgang van jagers / verzamelaar naar boeren
 - Oorzaken:
 - ✓ klimaatverandering (zomers: warmer en droger; winters: zachter en natter)
 - ✓ Uitvinding ploeg → voedselverhoging / bevolkingsgroei
 - ✓ Minder rendieren, gazellen en ander groot wild

university of
 groningen

Voedseloverschotten

Tweede landbouwrevolutie

- 18^e eeuw
- Oorzaken:
 - Verlichting, kennis, wetenschap
 - Beter zaaizaad, betere ploegen (keerploeg)
 - Drieslagstelsel → vruchtwisseling
 - Droogleggen van moerassen, ontginning woeste gronden
 - Introductie van nieuwe gewassen, zoals aardappelen en mais
- Hogere opbrengsten
- Groei bevolking
- → Industriële Revolutie (spoorwegen, mondialisering)

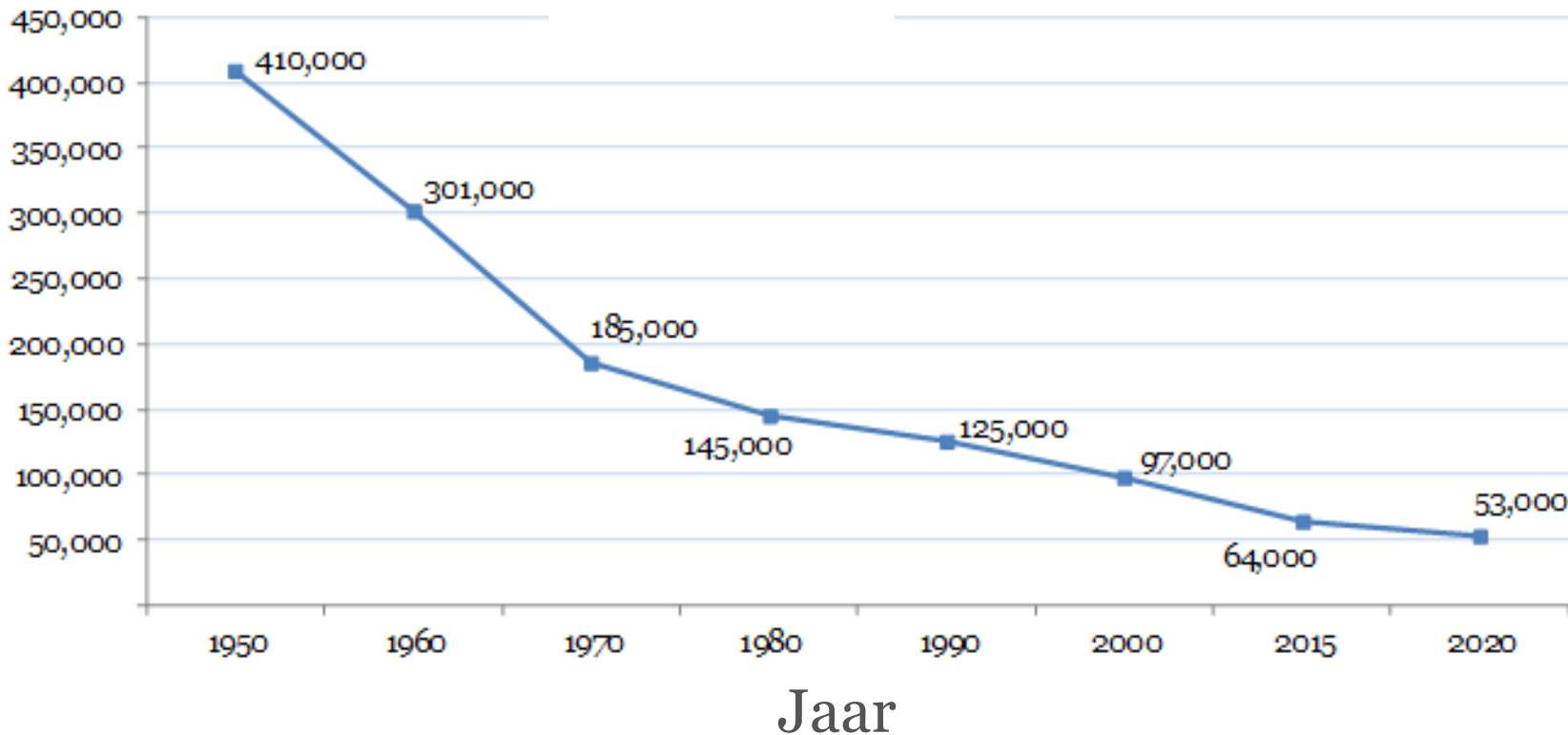
Groene revolutie

- Na Tweede Wereldoorlog: industriële landbouw
- Oorzaken:
 - Wederopbouw, industrialisatie, inkomensstijging buiten de landbouw
 - Mechanisatie, intensivering, innovatie
 - Specialisatie
 - Chemische inputs
 - Voedselverwerking
 - Ruimtelijke en economische concentratie (triple helix / gouden driehoek: overheid, onderwijs en bedrijfsleven)

Afname boerenbedrijven (2-3% p/j)

1950: kleine, extensieve, gemengde bedrijven:

- Gem. oppervlakte: 5,7 ha
- Gem. varkensboer: 7 varkens
- Gem. veehouder: 13 stuks vee

Nu: grote, intensieve en gespecialiseerde bedrijven:

- Gem. oppervlakte: 32,4 ha
- Gem. varkensboer: 1,600 varkens
- Gem. veehouder: 160 stuks vee

Primaire landbouw

➤ 1950

- In de 6 landen van de EEG, landbouw:
 - ✓ 20-25% van de totale werkgelegenheid
 - ✓ 5-20% van het BBP

➤ Nu

- In de EU-27, landbouw:
 - ✓ 4,7% van de totale werkgelegenheid (\approx 9 mln. mensen (2019))
 - ✓ 1,3% van het BBP van de EU (2021)

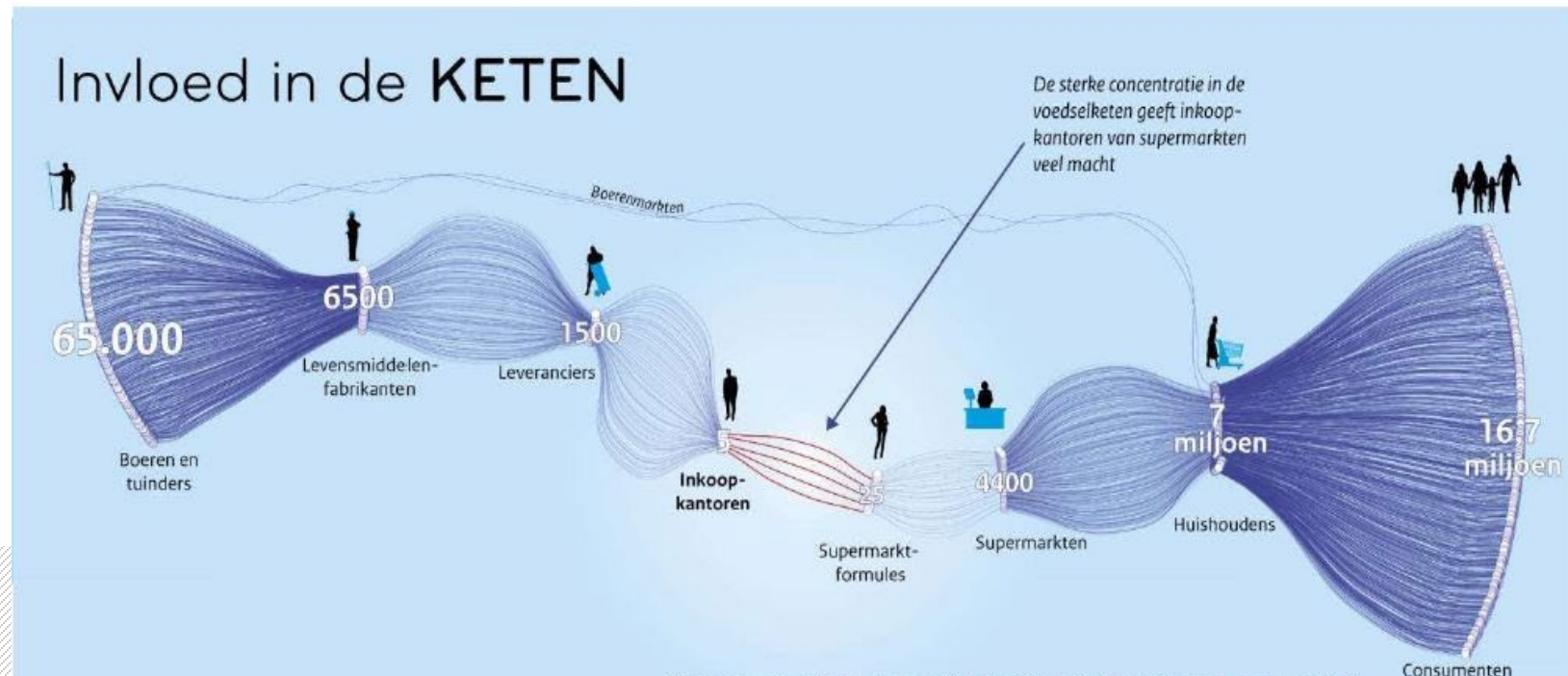
➤ **Nederland:** 2,3% van de werkgelegenheid en 1,5% van het BBP

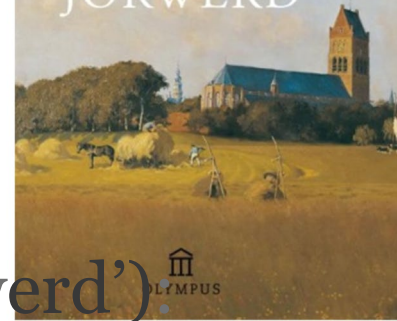
- NLse agrocomplex: 8,3% van de werkgelegenheid en 7% van het BBP

Gescheiden werelden

- Landbouw versus natuur
 - Kunstmest, pesticides, kunstmatige inseminatie, kassen, ...
- Voeders versus gevoeden
 - Anonimiteit
 - Vervreemding producent en consument

Wat doet dit met de boer-burger?

- Stille **revolutie** (Geert Mak: ‘Hoe God verdween uit Jorwerd’)
 - Boerenbedrijf brokkelde in enkele decennia af
 - Machines vervangen de boerenarbeiders → eenzaam werk
 - Hechte relatie tussen nijverheid (smeden, timmerlieden, ...), middenstand, dokter en notaris veranderde
 - Dorpelingen vertrokken, westerlingen kwamen
 - ✓ Sommigen passen zich aan, anderen keren hun rug naar het dorp
 - Van *Gemeinschaft* (gemeenschap: saamhorigheid, hechte families, vriendschappen, familiebedrijven) naar *Gesellschaft* (maatschappij: onderlinge concurrentie, nadruk op ‘berekenend’)

Verbetering van de relatie boer-burger (anno 2018)

- Verstedelijking en afname agrarische beroepsbevolking: afstand tussen boer en burger
- **Korte ketens** brengen boer en burger tot elkaar
- Beleidsvoornemens, plannen en voorstellen moeten worden **getoetst** op de versterking van de relatie tussen boer en burger

Landbouw, natuur
 en voedsel: waardevol
 en verbonden

Nederland als koploper in kringlooplandbouw

Verbetering van de relatie boer-burger (anno nu)

- Nieuwe combinaties en relaties tussen boer en burger / consument
 - Weet wat je eet, waar komt voedsel vandaan, eigenheid, identiteit – kortom: bewustzijn creëren
 - Corona: consument voedselbewuster
- **Boer zoekt burger:** verbondenheid voelen met zijn inspanningen
 - *License to produce* (directe leefomgeving: verbindende factor)
 - Waardering uit zich in betere prijs

Boer als buurman

- Pennsylvania (VS):
 Agrarisch Ombudsman-
 programma, waar
 boeren een cursus ‘Hoe
 ben ik een goede buur?’
 kunnen volgen

Good Neighbor Relations

The PA Agricultural Ombudsman Program provides training for farmers on topics such as “good neighbor relations”. If you have a group of farmers who would appreciate learning more about good neighbor relations, contact [Shelly](#) or [Beth](#).

It is vital that the agricultural community build bridges with neighbors. The majority of people who don't make their living in an agriculturally-related profession are multiple generations removed from life on a farm. A limited understanding and tolerance of the occasional nuisance generated on farms may result. This may cause complaints and conflicts.

Farmers may need to recognize that being welcomed and appreciated by the community is a privilege that must be earned and maintained. Acknowledge that farming practices affect the trust your community has in food production. Farmers must operate in a manner that protects the environment and public health. Playing an active role in helping build a strong community is critical, even though your time is stretched thin. Farmers should acknowledge community concerns and address them in an honest and sincere manner.

It might be tempting for a farmer to say, “I was here first, so just deal with it”. But, that is not an attitude the Agricultural Ombudsman Program will condone. That attitude will BURGLAR bridges, not build them. Farmers and non-farmers need to get to know each other better. There needs to be a respect for each other's lifestyle. When people take time to get to know each other, a trust is built. Trust is built on a confidence that “your values are similar to mine”.

En de burger? Zoekt hij/zij de boer (m/v)?

Categorie	Wat voor soort relatie?	Kenmerken	Voorbeelden
Amusement	Complementair aan het alledaagse	Vermaak en gezelligheid, niet veel anders dan thuis	Recreatie (boerengolf, poldersport)
Afleiding	Weg van het alledaagse	Omgeving als decor om tot rust te komen, accu opladen	Open dag, workshops
Interesse	Kennisnemen v.h. 'andere'	Prikkeling van de verbeelding, informatie over geschiedenis, cultuur, ...	Rondleiding, bedrijfsbezoek
Vervoering	Ervaren v.h. 'andere'	Unieke ervaring, nauwe relatie met de omgeving	Adopteer een koe, lid worden van vrienden van...
Toewijding	Opgaan in het 'andere'	Uniciteit, echtheid, authenticiteit van de plek	Vrijwilliger of mede-eigenaar worden

Veel

Weinig

Kwantiteit

Kwaliteit
(relatie)

En verder: lange termijn relaties

- Groente, vlees of zuivelabonnementen
 - Zorgactiviteiten / zorg-landbouw
 - Agrarische kinderopvang
 - Boerderij-educatie i.s.m. scholen
 - Caravan-stalling (los van agrarische activiteit)
-
- → De kracht is dat er voor de boer een verdienmodel aan gekoppeld zit. Dit maakt de verbinding duurzaam

Boer-burger verbindingen in Noord-
 Brabant

Een quickscan

HET pon|telos

Bovendien...

- Komen op het platteland veel ruimtelijke opgaven samen
 - Woningbouw, klimaatadaptatie, biodiversiteitsherstel, verduurzaming landbouw, ...
- Gebiedsgericht werken is belangrijk om al deze veranderingen in samenhang te kunnen realiseren
- NPLG:
 - Rijk stelt doelen per provincie (WAT) en provincies werken gebiedsprogramma's met aanpak uit (HOE)
 - Andere belanghebbenden (waterschappen, boeren, TBO's, ...) nodig in gebiedsgerichte uitwerking en processen

PREMIUM

220.000 woningen extra in ruil voor spoorlijn

NOORDEN WIL MASSAAL BOUWEN

Drenthe

▲ Archiefbeeld. © ANP

Noordelijke provincies willen 220.000 extra woningen bouwen in ruil voor sneller spoor

De provincies Drenthe, Flevoland, Friesland en Groningen kunnen ongeveer 220.000 woningen meer bouwen dan eerst werd voorzien, mits er een snellere spoorverbinding met de Randstad komt. Ook willen ze dat de al bestaande treinverbindingen met de rest van het land worden verbeterd.

Binnenlandredactie 19-04-21, 02:35 Laatste update: 07:37

Enorme druk op het platteland

- Hoe groter de veranderingen, hoe meer er aan het bestaande wordt vastgehouden

Burger als partner voor de boer

- Om samen iets moois neer te zetten voor het landelijk gebied...
- ... of om gezamenlijk een gebied op de kaart te zetten
- Samen **mede-eigenaar** van het landelijk gebied

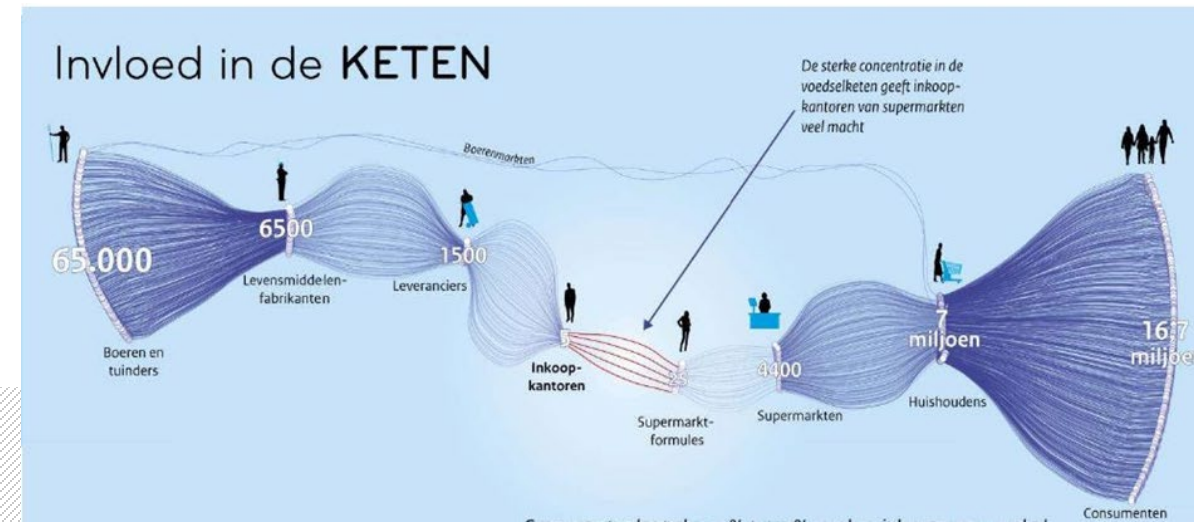

**BOER
BIER
WATER**

Korte ketens (i)

- Afzet rechtstreeks of via 1 tussenschakel aan de consument
- 2020: **7.234 boerenbedrijven (= 13,7%)** die (een deel van) de productie afzetten via een korte keten (2017: 5.735 bedrijven)
- Merendeel direct aan de consument
- Vooral in glastuinbouw, melkveehouderij en opengrondsgroente (weinig bewerking)
- Grote uitdaging: efficiënte logistiek

Korte ketens (ii)

- In de groep bedrijfshoofden < 40 jaar bevinden zich de meeste korteketen-bedrijven (17%)
- Sterke relatie tussen korte ketens en multifunctionele landbouw:
 - Op bijna 30% van bedrijven met agro-toerisme,
 - Op meer dan 33% van de zorgboerderijen, en
 - Op meer dan 40% van de boerenbedrijven met educatieve activiteiten
- Korte ketens: meer in biologische landbouw dan in gangbare
- Veel korte ketenbedrijven in Noord-Brabant, Gelderland en Zuid-Holland, minste in het noorden
- Opbrengsten: € 1,36 mld (2019/2020), vooral in de glastuinbouw

Agrarische productie ten behoeve van de korte keten. Een landelijke meting

Geert Veenendaal, Harold Bontjes, Walter van Dorst, Linda Polder, Jeroen, Gerben, Spilhof, Pascal van, Dominique van Wierden

 WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Herenboeren

Met honderden anderen eigenaar van een boerderij waar je je groenten, zuivel en vlees vandaan haalt: de herenboerderij is mateloos populair

- In 2030: 350 herenboerderijen (nu 18, verschillende in oprichting)
- Nederlanders bij voedselproductie betrekken
- **Revival van het platteland? Revival van de *Gemeinschaft*?**

university of
 groningen

Dank!

c.m.van.der.heide@rug.nl